

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Катедра История на философията

Цветелин Ангелов Ангелов

**Проблемът за Dasein във фундаменталната онтология на
Мартин Хайдегер**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен “доктор”
по професионално направление 2.3. Философия, специалност
Съвременна философия

Научен консултант

проф. дфн Александър Кънев

София, 2015

Дисертацията е обсъдена и допусната за защита на заседание на Катедрата по История на философията към Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски”, проведено на

Дисертацията се състои от предговор, въведение, пет глави, заключение и съдържание в обем от 250 страници; списъкът на използваните източници и критическа литература включва 118 заглавия.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на
пред академично жури, определено със заповед N РД 38-179 от 03. 18. 2015г. на ректора на СУ „Св. Климент Охридски”, в състав:

1. проф. д-р Димитър Ангелов Денков	СУ
2. проф. дфн Александър Методиев Кънев	СУ
3. проф. д-р Христо Петков Тодоров	НБУ
4. проф. дфн Валентин Апостолов Канавров	ЮЗУ
5. доц. д-р Ивелина Димитрова Иванова	БАН

Съдържание

I. Обща характеристика на дисертационния труд

Актуалност на проблема

Въведение в проблематиката

Обект и предмет на изследване

Степен на разработеност на проблема

Избор на тема на дисертацията

Методология

Поле на изследване и източници (подходи и автори)

Цели и задачи

Обем и структура на дисертацията

II. Кратко изложение на дисертационния труд

Обща структура на изложението

Първа глава: Трансценденталната феноменология на Едмунд Хусерл и фундаменталната онтология на Мартин Хайдегер в тяхната съотнесеност (и относителна корелативност) въз основа на феноменологията

Втора глава: Екзистенциалната аналитика на Dasein (като основание на фундаменталната онтология) и въпросът за времето

Трета глава: Хайдегеровата интерпретация на Кантовата философия като метафизика (ново основополагане на метафизиката) и поставеността на въпроса за битието в нея

Четвърта глава: Метафизиката и въпросът за нищото при Мартин Хайдегер

Пета глава: „Обратът” във философията на Мартин Хайдегер в контекста на поставеността на въпросите за истината, изкуството и езика в нея

III. Изводи от изследването и приносни моменти на дисертационния труд

Основни изводи

Основни тези

Приносни моменти

IV. Справка за публикациите по темата на дисертацията

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на проблема. Неоспорим факт е, че Мартин Хайдегер е сред най-значимите, оригинални и влиятелни философи както на 20 в., така и изобщо. Също така, тъкмо „проблемът за Dasein”, а именно за неговата онтологическа ек-зистенция – трансценденция, е един от основните акценти във философията на Мартин Хайдегер, явяваща се *фундаментална онтология* именно посредством поставеността на въпроса за Dasein, поставящо, от своя страна, въпроса за битието, тъкмо откъм онтологическата специфика на собствената си ек-зистенция, протичащата като „откритост-накъм-битието”. Тоест Dasein, бидейки ек-зистенция – трансценденция, със самото това пребивава перманентно в „накъм-битието”, посредством „моженето-да-се-бъде”, т.е. трансценденцията – същността на ек-зистенцията, е ек-зистенция, а с това актуалността на проблема за битието е възможен като поставеност именно откъм Dasein, самоотласкващо се откъм онтичното, накъм онтологичното, в което се изразява същността на неговата ек-зистенция. С това Мартин Хайдегер открива и поставя въпроса за Dasein именно като динамично-самопроектно-ек-зистиращото, което, макар и винаги да е „в-света”, съвсем не е момент на и от съществуващото, а постоянно трансцендирайки го и самотрансцендирайки се, пребивава в една онтологична перспектива, респ. самоосъществява се като самоконституиращо се битие, респ. битие-в-интенция. Тоест Dasein бива разглеждано изначално като „битие-в-проект”, респ. откъм „в/сред-съществуващото – през нищото - накъм битието”, а по този начин се поставя, от страна на Мартин Хайдегер, принципно и въпросът за разграничаването на битие и съществуващо, в което се изразява и парадигмалният обрат, осъществен в неговата философия, спрямо класическата метафизика.

Въведение в проблематиката. Настоящият текст се фокусира основно върху проблема за Dasein, явяващо се в своята онтологическа специфика **обект и субект** на *фундаменталната онтология*, като битие-проект, респ. „битие-накъм-моженето-да-се-бъде”, а с това бива и изобщо несводимо до и към реда на онтичното – изцяло самозасферено в своята наличност и напълно съвпадащо със себе си, което се явява именно **обект** на настоящето изследване. В този смисъл Dasein е именно имащото онтологически примат спрямо всичко останало, а с това и напълно способното да постави

въпроса за всичко тъкмо откъм себе си, респ. бидейки онтологически ек-статично и самоекстатично и пребивавайки сред съществуващото, но постоянно трансцендирайки го. **Предмет на настоящето изследване** е именно самото Dasein като ек-зистенция-трансценденция, респ. Dasein в неговата онтологическа специфика, свързана с цялата „система” от екзистенциални специфики, т.е. трансцендентално корелативни модуси - екзистенциалите, чрез които Dasein феноменално се саморазгръща и самообективира в съществуващото, но едновременно с това се и оттласква от него, трансцендирайки го в собственото си „накъм битието”, чрез самопроектността на ек-зистенцията си, с което Dasein, бидейки „моженето-да-се-бъде” с въпроса за себе си поставя въпроса за битието, а във въпроса за битието – само бива подвъпросно-ст. По този начин тъкмо в собствения си екзистенциален контекст Dasein е способно изначално и трансцендентално да пребивава в един не-онтичен, респ. онтологичен план, в което се изразява и неговият „онтологичен примат”, който същевременно е и онтичен. Тоест Dasein изначално и ек-зистенциално е способно да бъде Wassein (въпросно и самоподвъпросно), респ. модално и самоотнасящо се, самоекстатично, а със самото това и способно да се отнася накъм биващото проектно, а с това и въпросът за Dasein бива фундаментален онтологичен въпрос, тъй като овъзможностява всяко отнасяне [респ. отнесеността като такава].

Степен на разработеност на проблема. Безспорно Мартин Хайдегер е един от най-значимите философи както на XX в., така и изобщо. Именно затова и изследователската литература върху философското му творчество, принципно погледнато, е огромна и е необхватна. От друга страна, доколкото съм запознат, специално в България сякаш е налице известен дефицит в това отношение. Известното ми (към момента на завършване на настоящата работа) във връзка с по-цялостни и обхватни разработки върху творчеството на Мартин Хайдегер (без, разбира се, да имам никакви претенции за изчерпателност в това отношение), се свежда основно до следното: Александър Кънев, *Хайдегер и философската традиция*, София: Изток-Запад, 2011; Димитър Денков, *Мартин Хайдегер. Онтология на трагичното*, София: изд. СУ, 1992; Валентин Канавров, *Пътищата на метафизиката. Кант и Хайдегер*. София: Изток-Запад, 2011; Александър Кънев, *Западната философия. Витгенщайн, Хайдегер, Гадамер, Дерида. Парадигми, революции, перспективи*, София, 2005; Владимир Градев, Морис Фадел, *На път към Хайдегер - Сборник*, София: Издателство на Нов Български Университет, 2010; Д-р

Георги Ангелов, доц. д-р Асен Димитров, доц. д-р Георги Донеv, проф. д-р Валентин Канавров, *Бездната Хайдегер - Сборник*, Благоевград, 2011. Определено мога да споделя, че всички изброени по-горе заглавия изиграха изключително важна и принципна роля около формирането на концептуалната схема, идейната рамка и смисловия контекст във връзка с написването на настоящия текст, за което съм признателен и благодарен на авторите им. Разбира се, наясно съм и с това, че настоящият текст би могъл да включи допълнително, като критическа използвана литература по разглежданите в него въпроси и проблеми, още много произведения, както на чуждестранни, така и на български автори, но все пак пълен списък с използвани разработки върху творчеството на Мартин Хайдегер е невъзможен (поне за скромен дисертационен труд като настоящия). Наясно съм и с това, че проблемът за Dasein е изследван в различни идейни перспективи и контексти, и именно затова настоящият текст се съсредоточава най-вече върху проблема за Dasein като едновременно субект и обект на *фундаменталната онтология*, с което Dasein бива разглеждан като субект-обект на самото себе си, но едновременно с това се обръща внимание на този проблем и в контекста и на по-късната Хайдегерова философия, преминаваща в херменевтична онтология. Тоест проблемът за Dasein (в настоящия текст), се разглежда в един относително по-цялостен контекст, във връзка с цялостното творчество на Хайдегер, с което се проследяват и разликите в подхода към битието – първо във *фундаменталната онтология* откъм екзистенциалната темпорална битийна конситуция на Dasein, а в *херменевтичната онтология* – откъм „стоенето му в прояснението на битието” и откъм слуховата контемплация през езика – „дома на битието”. **Изборът на темата на дисертацията** е свързан най-вече с интерес, проявен от моя страна, към актуалността на проблема за Dasein, разгледан в онтологическа перспектива като „битие-проект”, а също така и с търсенето на възможност проблемът за Dasein – екзистиращото битие-трансценденция – да бъде експлициран по-цялостно и систематично, от една страна, т.е. в контекста на цялостната философията на Мартин Хайдегер, а, от друга страна, е свързан и с търсене на възможност този проблем да бъде експлициран в различните възможни онтологични контексти (налични в творчеството на самия Хайдегер), а съответно да бъде свързан с идейни и онтологични перспективи, във връзка с които да са възможни и дадени онтологични консеквенции, отнасящи се до възможността за достъп и подход към битието, а именно откъм и през (метафизичния

въпрос за) нищото (а също така и откъм въпросите за истината, езика), тъкмо с което би могло да бъде открито и самото съществуващо именно като такова (а не нищо или битие). Допълнително във връзка с темата на настоящето изследване, а именно *Проблемът за Dasein във фундаменталната онтология на Мартин Хайдегер*, нека отболежим, че *проблемът за Dasein*, макар и да има генезиса си във *фундаменталната онтология*, продължава да бъде напълно актуален и да присъства и в по-късното философско творчество на Мартин Хайдегер (т.е. в творчеството му след фундаменталния му труд *Битие и време*). Именно затова *проблемът за Dasein* е разгледан и в контекста на по-късните Хайдегерови произведения, тъй като това е именно проблемът, върху който той продължава усилено да работи и впоследствие. Тоест за Мартин Хайдегер бива постоянно актуален въпросът за битието, възможен, от своя страна, единствено откъм Wasein, респ. Dasein в неговата самоподвъпросност и в контекста на неговата самопроектна екзистенция – трансценденция накъм битието, с което Dasein пребивава в една постоянна при-битие-вост.

Методология. Опитът за относително по-цялостно, кохерентно и логическо (макар и редуцирано) обхващане на някои от основните идеи на Мартин Хайдегер, свързани с битието-екзистенция на Dasein, изисква използването на разнообразни методи, които, от своя страна, предоставят възможността да се експлицират основните идейни перспективи и проблеми, свързани с неговата специфична екзистенциална и проектно-динамична, респ. „забягваща напред” проспективно-самопроектна самоконститутивна онтология. Всичко това изисква използването на **систематико-аналитична методологическа** постановка, съчетана с **историко-философска**, а съответно с това и с **херменевтична методологическа постановка** при разглеждане на проблема за Dasein, което, от една страна, овъзможнява реконструкцията на понятието за Dasein, налично в Хайдегеровата философия, а, от друга страна, овъзможнява и схващането на Dasein в чисто онтологически контекст, респ. като онтологически „субект” и „обект” на самата *фундаменталната онтология*, свързано с възможността за поставяне на въпроса за основните онтологически категории и проблеми, а именно тези за *битие, съществуващо, нищо, екзистенция, време, събитие, истина, език* (в контекста на поезията и изкуството), а също така и на проблема за разграничението между *онтологично* и *онтично*, както и за

разликата между автентичната екзистенция – *Dasein* и неавтентичната такава, а именно *das Man*.

Обобщително във връзка с методите, това което би могло основно да се отбележи относно тях е, че са използвани вай-вече класическите и традиционни за подобен род изследвания „исторически”, „херменевтичен”, „аналитико-синтетичен”, „систематичен”, „феноменологичен” и „компаративен” методи, както и донякъде метода на философската спекулация (изразяващ се във формулировки и схеми, принципно и корелативно съотнасящи *Dasein*, битие, съществуващо, нищо, време, събитие и т.н.).

Поле на изследване и източници (подходи и автори). Във връзка с темата и онтологическата проблематика, свързана с нея, формиращи и задаващи полето и идейния обхват на изследване в настоящата работа, а именно битието-самопроект на *Dasein* като ек-зистенция-трансценденция, респ. битие-откъм-възможността-си-да-бъде накъм „моженето-да-се-бъде”, както и въпросът за *Dasein*, самоконституиращо се като своеобразен „субект” и „обект” на *фундаменталната онтология* и т.н., са и използваните методи, а съответно и различните подходи използвани в отделните глави и параграфи. От една страна, е иман предвид и търсен системният подход, позволяващ разнообразната и сложна проблематика, налична в Хайдегеровата философия, да бъде обхваната в един относително по-цялостен и кохерентен контекст, съчетан съответно с феноменологичен подход (феноменологичен анализ и акцент, даващ съответно феноменологичен „профил”/аспект на *Dasein*) и онтологичен подход (онтологичен анализ и акцент, даващ онтологичен профил/аспект на *Dasein*), използвани преди всичко при разглеждането и изясняването на по-конкретни и относително по-частни проблеми във връзка с идеите на Хайдегер относно *Dasein*. Същевременно, от друга страна, водещ е именно онтологичният подход, тъй като конкретно разкриването на онтологическата специфика и „профил” на битието на *Dasein*, както и самият въпрос за битието, са централни проблеми на Хайдегеровата философия, а всичко това изисква използването именно на онтологически подход, тъй като тъкмо онтологическата проблематика е централна. От трета страна, феноменологичният подход е съществен, тъкмо със самото това, че според самия Мартин Хайдегер феномените сами по себе си са онтологемеи, т.е. изцяло онтологични – „само-по-себе-си-показващото-се”. Именно затова, казано обобщително: подходите (системен, феноменологичен, онтологичен, като напълно кохерентни и корелиращи помежду си и

напълно равнопоставени в настоящия текст, а също така и имани предвид като относително формално по-обхватни, т.е. по-обща изходни, респ. отправни *теоретични* начала и перспективи, в сравнение с *приложността* и конкретността на методите) са в тясна връзка с методите, съчетавайки и съотнасяйки ги, а съответно и препращайки ги един към друг, с оглед получаване на по-пълен и цялостен онтологически „профил” на битието на Dasein.

Във връзка с библиографските източници, включващи критически изследвания върху Хайдегеровата философия, използвани при написването на дисертацията, нека съвсем накратко посоча, че подборът им е бил въз основа на текстове, по-пряко или косвено свързани идейно с основните проблеми, разглеждани в настоящия текст. В това отношение задължително трябва да отбележа изключителното изследване на проф. Александър Кънев *Мартин Хайдегер и философската традиция*, което ми бе незаменен източник на информация, идеи, интерпретации и творческо вдъхновение по отношение на всички основни аспекти и отличителни и същностни специфики на Хайдегеровата философия, а също така и изключително оригиналното и задълбочено изследване на проф. Д. Денков *Онтология на трагичното*. Изключително ценни бяха за мен и останалите текстове, както от български автори, така и от чуждестранни автори, работили върху Хайдегеровата философия, поради което не смятам, че има смисъл да правя принципно разграничение между първостепенни и второстепенни източници. Нека все пак да отбележа, че от чуждестранните изследвания, изключително ценно бе за мен и използването на издаденият от Cristopher Macann четири томнен сборник *Martin Heidegger: Critical Assessments/Критически оценки*, включващ изключително задълбочени и прецизни разработки върху всички основни проблеми на Хайдегеровата философия, от страна на водещи имена в това отношение.

Цели и задачи. Основната цел на настоящата дисертация включва провеждане на сравнително по-цялостен онтологически анализ и систематичното изследване на битийната специфика на Dasein като битие, екзистиращо в перспективата на „моженето-да-се-бъде”, както и извеждане на понятие във връзка с това, за самото основание на именно тази негова онтологическа спецификата, посредством отчитане на неговото битие като времеващо битие-трансценденция, респ. неосноваващо се на нищо битие, а именно несубстанциално самоконституиращо се онтологически битие, включващо, по този начин,

тъкмо през въпроса за трансценденцията, въпроса за нищото, овъзможностяващо битието му тъкмо като ек-зистенция – самопроект, а по този начин и онтологическата му същност като накъм-битието, респ. като битие откъм-битието-сред-съществуващото-през-нищото-накъм-битието. В съответствие с отделните глави текстът си поставя следните **цели**:

1) изясняване на понятието за Dasein във връзка с неговата онтологическа специфика във философията на Мартин Хайдегер;

2) онтологически анализ („екзистенциална аналитика“) на битието на Dasein в контекста на екзистенциалите като негови фундаментални „определения“ и трансцендентални модуси;

3) изясняване на проблема за Dasein в контекста на екстатичната времевост и в хоризонта на неговата историчност, респ. като „субект“ и „обект“ на историчността;

4) установяване на принципната онтологична разлика между битие и съществуващо;

5) откриване на възможност за достъп към битието откъм времето, респ. екстатично времевещата ек-зистенция - трансценденция на Dasein;

6) изследване и установяване на онтологическия „профил“ на Dasein в контекста на самоподвъпросността му при поставеността на въпроса за битието, респ. разглеждането на Dasein като Wassein, а и във връзка със самопроектността му, включваща способността му да има както онтологично позание, така и познание за онтичното;

7) изясняване на въпроса за нищото, поставен принципно от Хайдегер, като метафизичен въпрос, респ. нищото като овъзможностяващо ек-зистенцията като самопроектност и трансценденция, а съответно и отликата между битие и съществуващо;

8) изследване и изясняване на въпроса за съотнесеността на Dasein с битието и истината, респ. реципирането на истината (за съществуващото) и битието от Dasein, през и откъм езика като „домът на битието“.

Отгук **основните задачи** на текста са следните:

1) във *формален план* – търсене на възможност за относително по-кохерентно понятийно (концептуано-идейно) обхващане на основните битийните феномени и онтологически специфики на Dasein, което от своя страна, се явява винаги трансцендентното на самото себе си, т.е. отчитане на неговата онтологическа специфика – екзистенцията като трансценденция, както и начина му самоманифестираност в света

посредством екзистенциалите, с което Dasein бива принципно различно и онтологически отлично от/спрямо всичко съществуващо.

2) в *съдържателен план* – установяване на онтологическото съдържателно богатство на Dasein в неговата екзистираща конкретност, т.е. Dasein в контекста на цялото богатство и многообразие от онтологически самопроекции на екзистенцията му, с което то бива изначално модално (стоящото във възможността да бъде себе си) и самопроектно екзистиращото, а едновременно с това пребъдва наред, сред, „със” и „във” „другостта си” като „in-der-Welt-sein” („в-света”), т.е. изначално е и заедно с неекзистиращото - онтичното. Но светът, в който Dasein, екзистирайки винаги е (като „in-der-Welt-sein”), тъкмо в контекста на самата му екзистенция, има „вида” на „световост на света”, която именно *онтологически* е изцяло възможна само в контекста на екзистенцията му (т.е. като светът именно на Dasein, респ. собствен му екзистенциал), но, от друга страна, именно *онтически*, т.е. светът в своята чиста онтична даденост, респ. като чиста фактуалност, бива нещо напълно самостоятелно и независимо в наличностуването и в произхода си от битието на Dasein. По този начин тъкмо в *онтологически* план екзистенцията на Dasein в самопроектността си е винаги включващата и релациите му с онтичното (като такова), с което екзистенцията му придобива своята своеобразна пълнота и обемност, включвайки и цялото онтично богатство и разностранност, но едновременно с това ги трансцендира (в собственото си „накъм-битието”).

Във връзка с основните задачи и общата идейна последователност в отделните глави на текста, са и **по-частните задачи**, които най-общо се състоят в:

3) разработване на структурата на плана (на настоящата работата), със съответения теоретичен обхват и идейна рамка, включващи по-конкретни акценти върху основните специфики и аспекти на битието на Dasein. Тоест създаване на по-общ теоретичен план и идейна рамка на текста, обхващащи и акцентиращи върху различните ключови проблеми, свързани с битието-екзистенция на Dasein, във връзка с които да е възможно провеждането на относително по-цялостен онтологически анализ на неговото битие;

4) реконструиране на основните Хайдегерови тези, във връзка с конкретността на разглежданата проблематика в отделните глави, свързано с опит за търсене на такъв тип теоретически подход, който да осигури намирането на съответен онтологически, идеен и логически, холистичен контекст, върху който онтологическата проблематика, свързана с

битието на Dasein, да бъде по-ясно открояно, а съответно с това по-конкретно, по-комплексно и кохерентно схваната;

5) изследване на битийните структури на Dasein – екзистенциалите, изясняване на темпоралната същност на екзистенцията, самоконституираща се през модуса на бъдещето (като имащия примат времеви екстаз), овъзможностяващо, от своя страна, постоянното „забягване напред” на екзистенцията, респ. „моженето-да-се-бъде”, и разглеждане на въпроса за Dasein като субект и обект на историчността;

6) провеждане на сравнителен анализ между Хайдегер, от една страна, и Хусерл (във връзка с феноменологията), между Хайдегер и Кант (по въпроса за битието), както и между Хайдегер и Ницше (по отношение на въпроса за автентичната и неавтентична екзистенция), с което се отчитат по-ясно и отчетливо както спецификата на Хайдегеровата философия, така и връзката на Хайдегер с други ключови философи, а съответно и мястото му във философската традиция;

7) експликация на проблема за метафизиката и свързаният с нея проблем за Dasein в неговата самопроектност и саморефлексивност като Wasein, респ. изначалната самоподвъпросност и самопроблематичност на Dasein, т.е. самовъвлечеността му във въпрос, при всяка една негова въпросна отнесеност накъм...

8) изследване на фундаментално онтологическия смисъл на въпроса за нищото, овъзможностяващо, от една страна, протичането на екзистенцията като трансценденция, а от друга страна, осъществяващо откритостта на битието като не-съществуващото и на съществуващото като не-битие, а едновременно с това и откритостта на съществуващото именно като такова, а не битие или нищо.

9) проследяване на идейното развитие в творчеството на Мартин Хайдегер, анализ на промяната в подхода накъм битието и разбирането за истината, свързано с установяване на ключовата роля на езика – „дома на битието”;

10. търсене на възможност за съгласуване на фундаменталната онтология и херменевтичната феноменология-онтология.

Обем и структура на дисертацията. Дисертацията се състои от предговор, въведение, пет глави, заключение, библиография и съдържание, имайки общ обем от 250 страници. Списъкът с цитирана и използвана литература съдържа 118 заглавия.

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Обща структура на изложението. Изложението се състои от предговор, въведение, пет глави и заключение с общ обем от 250 страници; всяка от главите (с изключение на втора глава, включваща три параграфа) включва по два параграфа, ориентирани един спрямо друг, така че да се проследява идейно последователно и логически кохерентно контекста на общата тематична насоченост на работата.

Първа глава *Трансценденталната феноменология на Едмунд Хусерл и фундаменталната онтология на Мартин Хайдегер в тяхната съотнесеност (и относителна корелативност) въз основа на феноменологията*, включва два параграфа. В първия параграф *Трансценденталната феноменология на Едмунд Хусерл като трансцендентална онтология* е осъществено едно сравнително поцяло изложение върху най-общите теоретични проблеми на Хусерловата трансцендентална феноменология, като се отчита, че Едмунд Хусерл разглежда своята философия като херменевтична дескрипция на феномените, дадени на съзнанието като негови корелати, и на неговите чисти вътрешни актове, т.е. актовете на чистото (освободено както от емпирични предпоставки, така и от всякаква изобщо аксиоматичност, каузалност и предпоставъчност) *чисто* мислене. Тя се интересува от означението и пре-означението на съдържанието, дадено в потока и интенционалността на съзнанието, и от корелацията на даденото в съзнанието съдържание *със самото конституиращо го съзнание, т.е. съзнаниевите актове*. Това определя трансценденталната феноменология в качеството ѝ на наука, изследваща интенционалността, реалността, битийността, актуалността и акаузалността на съзнанието *и действителността в контекста на съзнанието*, като специфична онтология – онто-ноология. Същностно и специфично за трансценденталната феноменология е именно това, че отчита преди всичко действителността в контекста на съзнанието и неговите актове, преживявания и отнасяния към нея, но без с това да я отрича, а я има предвид откъм съзнанието (за нея). Именно затова интенционалните обекти не са само (съзнаниеви и знаниеви) идеации, т.е. идеи за идеи, но не са и такива просто като

обекти „сами по себе си, а биват феномени – корелат на съзнанието. Тоест трансцендентално-феноменологичната парадигма на Едмунд Хусерл не търси и не изхожда от фактите като основание, а сама търси основанията на фактите в констатиращото и идеиращото ги съзнание, с оглед на възможността им именно като факти, осъществимо единствено в качеството им на съзаниеви феномени - корелати, т.е. в контекста на съзаниевостта. Именно затова фундаментален момент и същностна специфика на трансценденталната феноменология се явява нейният метод – методът на редукцията. Използвайки метода на редукцията, Хусерл търси начин да осигури прехода от „естествената нагласа” към феноменологичната такава, в което се изразява именно неговият подход „към самите неща” (*Zu den Sachen selbst*).

Във втория параграф *Фундаменталната онтология на Мартин Хайдегер и трансценденталната феноменология на Едмунд Хусерл – общи перспективи и принципни дистинкции*, се обръща внимание на това, че макар двамата велики философи да имат общо методологично мото – „към самите неща”, също така са налице и принципни различия между тях.

Ако във феноменологията на Хусерл методологичното мото „към самите неща”, се изразява преди всичко в редукция (но не и отричане) на самите неща, на света и на всичко съществуващо към очевидностите на съзнанието (т.е. отчитане на всичко от самото съзнание в собственият му съзаниев контекст, респ. като даденост на съзнанието), а с това самото съзнание се явява и своеобразен конститутивен принцип на всичко, то при Хайдегер подходът „към самите неща” е антиредуктивен и холистичен, респ. екзистенциален, отчитайки ги тъкмо като „само-по-себе-си-показващото-се”, в контекста на екзистенцията на *Dasein*. Тоест при Хусерл подходът „към самите неща” е откъм чистото съзнание (самоабстрахирано и по този начин обособено и дистанцирано от всичко, респ. съзнанието като обект на самото себе си), а при Хайдегер (подходът е по-изначален) откъм самата екзистенция, която изначално и винаги е изцяло сред и при нещата, тъй като *Dasein* изначално е „*in-der-Welt-sein*”. Казано по друг начин: при Хусерл, тъкмо чрез редукцията във връзка с феноменологията, се отваря и дистанция по отношение на „самите неща”, докато при Хайдегер е точно обратното

– нещата са „само-по-себе-си-показващото-се”, а освен това самото „биване-в-света” на Dasein, посредством което е „световостта на света”, е трансцендентален екзистенциал на Dasein.

Във фундаменталния си труд *Битие и време* Мартин Хайдегер принципно преосмисля, откъм своята идейна перспектива, въпроса за феноменологията, интерпретирайки вече самите феномени като „само-по-себе-си-показващото-се”, т.е. ако при Хусерл трансценденталната феноменология се явява философия и философски метод, разкриващ възможността да се достигне до чиста не/без-предпоставъчност и по този начин тя се превръща в наука за „чистите очевидности”, постижими посредством система от редукции в контекста на съзнанието (като дадености на/в съзнанието), то според Мартин Хайдегер, феноменологията би трябвало да се основава именно върху разбирането на самата екзистенция на Dasein и неговата изначална положеност („захвърленост”) в света, т.е. екзистенцията на Dasein в контекста на неговата безкрайно богата фактологичност и историчност като „битие-в-света”. Именно затова Мартин Хайдегер се противопоставя на Хусерловата съзерцателна трансцендентална съзнаниева феноменология (Wesensschau), като експлицира дейностна, херменевтично-екзистенциална феноменология – фундаментална онтология (през екзистенциалите като своеобразна трансцендентална битийна конституция на Dasein), свързана с фактологичност, наличност, събитийност, историчност, световост, овъзможностени откъм битието на Dasein, от една страна, в неговата „захвърленост”/положеност в света, а, от друга страна, в неговата динамичност, проектност и перспектива „накъм-моженето-да-се-бъде”, т.е. ек-статичност спрямо онтичното и екзистентност накъм битието.

Освен това сам Хайдегер отчита разликата между себе си и Хусерл във връзка с феноменологичната редукция, посочвайки именно това, че феноменологичната редукция на Хусерл е метод, водещ от екзистенциалната естествена нагласа на Dasein към актовете на трансценденталното съзнание и неговите вътрешни „ноетични преживявания”, при което обектите биват конституирани като корелати на съзнанието.

Втора глава, озаглавена *Екзистенциалната аналитика на Dasein (като основание на фундаменталната онтология) и въпросът за времето*, се отнася изцяло към проблематиката, обхваната от *Битие и време*. В първият параграф на главата, озаглавен *Въпросът за Dasein в неговата същностна специфика като принципен за фундаменталната онтология на Мартин Хайдегер*, акцентът е изцяло върху онтологическата специфика на Dasein.

Dasein (човешкото битие) е в същността си екзистенция и е екстатично ситуирано сред съществуващото като онтологично, чрез което то единствено е способно да се отнася към проблема за смисъла на битието (на съществуващото), с което Dasein получава примат при поставянето на въпроса за битието, тъй като то единствено (е способно да) поставя именно този въпрос и то тъкмо откъм самото себе си в своята екзистенциална екстатичност. Това естествено налага при поставянето на този въпрос (за битието) подвъпросно да бъде всъщност битието на Dasein, с което екзистенциалната аналитика на Dasein се полага като централен проблем на фундаменталната онтология, поставяйки всъщност по този начин въпроса за смисъла на битието посредством и откъм въпроса за “субекта” на въпроса за смисъла на битието – Dasein. В екзистенциалната аналитика, проведена от Мартин Хайдегер в *“Битие и време”*, подвъпросното въпросно-битие (Dasein) поставя въпроса за съществуващото откъм несъществуващото, нищото (от и сред съществуващото), т.е. откъм битието, като по този начин (според Хайдегер) се преодолява заблудата на метафизиката, свързана с отъждествяването на битие и съществуващо, с което всъщност става и подмяната на въпроса за битието с този за съществуващото.

Вторият параграф *Екзистенциалите като фундаментални определения и (битийни) модуси на Dasein*, включва и е ориентиран към провеждането на анализ на екзистенциалната структура на Dasein.

Самопроектността на екзистенцията като трансценденция, е своеобразната „същност” на Dasein, т.е. Dasein екзистира по специфичен начин, тъй като самата неговата екзистенция има трансцендентална структура, която бива разглеждана от Хайдегер чрез т. нар. екзистенциали, които са универсалните и едновременно с това фундаментални определения на човешкото битие в неговата специфична

динамика, ек-статичност, проектност, перспектива и незавършеност. Екзистенциалите са също така феномени на човешкото битие, показващи го именно като такова, каквото то само по себе си в същността си е, т.е. като “das Sich-an-ihm-selbst-zeigende” (“Само-по-себе-си-показващото-се”). Също така относно екзистенциалите трябва да се спомене, че те са трансцендентални и именно затова фундаментални и изначални определения на човешкото битие, т.е. те са самата екзистенция на Dasein, самото негово битие (в неговата фактологичност), такова каквото то е само по себе си.

Екзистенциалната структура на Dasein, феноменологично изразена чрез екзистенциалите, включва екзистенциалните модуси на Dasein, които, както вече се спомена, са фундаменталните определения-начини на неговото битие като такова, каквото то изначално и само по себе си е, т.е. като екзистенция. Затова Хайдегер логично приема, че във въпроса за битието е заложен всъщност въпросът за същността на Dasein – екзистенцията открита накъм битието, с което се обосновава съответно и провеждането на екзистенциалната аналитика, осъществено от него в “Битие и време”. Затова чрез провеждането на екзистенциалната аналитика на Dasein трябва всъщност да бъде “добит хоризонтът” (т.е. времето), според Хайдегер, в който да бъде възможно да се осъществи изтълкуването и разбирането на битието през ек-статичността на ек-зистенцията на Dasein, възможна тъкмо откъм времето, задаващо перспективата на екзистенцията като трансценденция откъм бъдното „още не”.

Екзистенциалите се отнасят до най-общите и принципни битийни структури на Dasein и го показват като „битие-накъм-моженето-да-се-бъде”, респ. битие-трансценденция, т.е. динамично в своята екзистенция – екстатичност, затова те са модуси на неговото екзистенциално-екстатично принципно динамично (самопроектно и намиращо се в своята незавършеност – не-окончателност – забягващо напред) битие – възможност-за-битие, т.е. “Можене-да-се-бъде”, а всичко това, от своя страна, е възможно и се осъществява откъм темпоралността, включваща три екстаза (минало-настояще-бъдеще).

Третият параграф е озаглавен *Битието на Dasein в хоризонта на времето и като исторично*. В него се обръща внимание на това, че Dasein като битие-

екзистенция е в същността си саморазбиращо се във възможността на “Можене-то-да-се-бъде” битие и съответно битие, касаещо се от битието си, саморазгръщащо се проектно (в “нахвърлеността”) като ек-статично и възможно, от своя страна, в хоризонта на времето. Тоест времето осигурява онтологически перспективата в/на протичането на ек-зистенцията на Dasein като „отнапред случващото се”, респ. като „забягващото напред” - Vorwegsein в самопроектността си. Поради тази причина, времето, според Мартин Хайдегер, е именно хоризонтът, в който битието на Dasein единствено може да бъде разглеждано и разбираемо в онтологически смисъл. Времето като “изначално онтологично основание” задава и съответно определя “изначалния смисъл” на битието-екзистенция на Dasein в неговата онтологична самоотнесеност, т.е. като самокасаещо се от битието си битие-грижа, като фундаментална негова “определеност”. Тоест в битийната конституция на Dasein е “вложена” “грижата”, която задава онтологическия интенционален хоризонт-перспектива, в който Dasein в контекста на “Моженето-да-се-бъде” се осъществява проектно, като такова (екстатично) битие, каквото то самото е, т.е. в проспективен план, като условието на възможността за тази осъщественост е именно грижата като постоянно задаваща перспективата (за осъщественост) пред Dasein (времевещо по този начин през и откъм бъдещето-си).

Трета глава е озаглавена *Хайдегеровата интерпретация на Кантовата философия като метафизика (ново основополагане на метафизиката) и поставеността на въпроса за битието в нея*. В първият параграф, озаглавен *Мартин Хайдегер и Кантовият подход към метафизиката*, се обръща внимание на това, че Кантовата *Критика на чистия разум* Мартин Хайдегер определя като едно своеобразно ново основополагане на метафизиката, свързано с откриването на изключително „онтологичните проекции” и функции на „трансценденталното въображение”, което той разглежда не само като медиатор между понятие (разсъдъчност) и наглед (сетивност), през които трансценденталният субект познава и „прави” на феноменално ниво свят, (въпреки, че бива афицируем от ноуменалната действителност на Ding an sich), а и като тяхно принципно основание, единство и синтез, чрез основаността си във времето, т.е. в „първичното време като чиста самоафекция”, което е условието на възможност на всеки синтез –

онтологичен синтез. По този начин Dasein тъкмо през времето, като „чиста самоафекция” – самопроектното „можене-да-се-бъде”, се самоотнася и става битие-рефлексивно-въвлечено-в-битието-си (битие въвлечено във въпроса за битието си), т.е. самоподвъпросно битие – крайно битие, осъзнаващо себе си като такова тъкмо чрез времето – протичането на битието му във времето и като време, затова времето именно като „чиста самоафекция” е чиста самоотнесеност на Dasein. Оттук е експлицитна и корелацията между метафизика и антропология, тъй като всяко едно основополагане на метафизиката, като вътрешна проектна възможност на Dasein, според Хайдегер, е същностно обвързано и с въпроса за крайността на субекта, самоафициращ се през времето и съответно с това тази крайност се манифестира и в самата метафизична проблематика, формираща се, от своя страна, като проектна възможност тъкмо на това крайно човешко битие в рефлексията, т.е. крайното мислене и крайното познание, осъществяващо се разсъдъчно през понятие и сетивно през наглед и по този начин отнасящо се накъм всичко в неговата засрещнатост като обектно-предмена действителност, като към Gegenstand.

Вторият параграф, озаглавен *Проблемът за битието като полагане в контекста на „Тезисът на Кант за битието”*, изследва въпроса за битието, от една страна, иман предвид от Хайдегер в рамките на Кантовата философия, а, от друга страна, в контекста на собствената му (т.е. на Хайдегер) философия.

В поставеността на въпроса за битието се оказва, че, от една страна, битието е не-от-мислимо (без „понятието” за него нищо не би могло да се мисли), а от друга страна, то самото е непомислимо, т.е. без „понятието” за битие, нищо от това, което е, не може истински да се мисли, но в „понятието” за битие, все пак, – нищо конкретно не би могло да се помисли. Но именно по въпроса за битието, което без да „е”, „е” това, чрез което всичко е, Мартин Хайдегер се обръща към Имануел Кант, който според него, от една страна, е отишъл твърде далеч в опита си за прояснение на битието, а същевременно с това е в кореспонденция с традицията. Самият „тезис на Имануел Кант за битието” в *Критика на чистия разум* гласи: „Битието очевидно не е реален предикат”. Приведеното „определение” за битие, смята Мартин Хайдегер, съдържа в себе си два момента: „отрицателен”, свързан с

отричането на това, че битието може да се разглежда като „реален предикат”, което обаче, от своя страна, не изключва възможността то да може да се разглежда като „предикат изобщо”, и съответно с това положителен, – според който „битието е полагане” (имане предвид на битието, разбирането за битие, т.е. отношението към битието през модалните категории: аподиктично, асерторично, модалност).

В контекста на *Тезисът на Кант за битието* относно проблема за битието при самия Мартин Хайдегер също така може да се отбележи, че всъщност „битието като полагане”, при него е именно самополагане-на-битието-през-нищото-откъм-съществуващото-в-съществуващото-накъм-себе-си-чрез-Dasein, т.е. самополагане в смисъл на самооткриване на битието – „es gibt Sein”, в/през Dasein. Мартин Хайдегер, казано по малко по-различен начин, разглежда проблема за битието като самополагане-през-нищото-откъм-съществуващото-във-трансценденцията-накъм-себе-си-чрез-Dasein-в-разбирането му-за-битие. По този начин чрез/в Dasein се осъществява една своеобразна самооткриваща се самореференция на битието като откритост-скритост.

Четвърта глава *Метафизиката и въпросът за нищото при Мартин Хайдегер* в първия си параграф – *Въпросът за нищото като метафизичен въпрос*, обръща внимание на това, че тъй като според Мартин Хайдегер въпросът за нищото е възможен единствено в метафизиката, то и неговата поставеност при разглеждането му с оглед на собствената му възможност е само в контекста на метафизиката. В *Що е метафизика?* Мартин Хайдегер поставя именно този въпрос като принципен и съответно като такъв, през който единствено би могло да се постави истински въпроса за съществуващото като съществуващо и всичкостта, т.е. за съществуващото в неговата тоталност и цялостност. Само през въпроса за нищото (е възможен въпросът за битието на съществуващото, като несъществуващото - трансценденция на съществуващото, а също така е) възможна и самата онтология с подвъпросността на самото съществуващо в неговата цялостност, включваща в себе си и самоотнасящия се и отнасящия се накъм нея в подвъпросността ѝ субект на въпросността – Dasein. Затова въпросът за нищото може и да е напълно безсмислен за науката, смята Хайдегер, но той всъщност е тъкмо този, през който единствено би могло принципно, истински и решително да

се постави въпросът за смислеността на съществуващото (чрез самоподвъпросността-самовъвлеченост във въпроса за съществуващото на субекта на въпросността – Dasein).

Вторият параграф *Консеквенции от поставеността на въпроса за нищото в метафизиката* акцентира именно върху това, че откъм нищото се осъществява трансценденцията на съществуващото накъм битието в ек-зистенцията на Dasein, с което тъкмо се открива „съществуващото като съществуващо” и в неговата цялост, а не нищо. Също така, в тази връзка допълнително би могло да се приеме, струва ми се, че битието е абсолютно апофатичният, респ. отрицателен хоризонт спрямо (а не „върху” който) откъм нищото изпъква съществуващото като съществуващо, но тъкмо в трансценденцията на съществуващото като такова, т.е. откъм нищото се открива самото съществуващо като такова, в трансценденцията на което е и именно разбирането за битието като битие, а не съществуващо. По този начин, струва ми се, казано донякъде в духа на Кантовата философия, би могло да се приеме, че битието феноменално е нищо, а нищото ноуменално е битие, с което нищото откъм ек-зистенцията на Dasein е в съществуващото, трансцендирайки го накъм битието, а с това в ек-зистенцията се открива съществуващото като такова (а не нищо или битие). Казано по друг начин, „във” и откъм ек-зистенцията на Dasein, като трансценденция, е откритостта на битието на съществуващото, тъй като самата ек-зистенция е трансценденция на съществуващото, а самата трансценденция, бидейки накъм-битието, е откъм нищото.

Пета глава, озаглавена „*Обратът*” във философията на Мартин Хайдегер в контекста на поставеността на въпросите за истината, изкуството и езика в нея, обхваща проблеми, свързани с по-късните философски идеи на Мартин Хайдегер.

Първият параграф „*Обратът*” във философията на Хайдегер – основни проблеми и перспективи, обръща внимание на това, че в Хайдегеровата философия могат да бъдат отчетени най-общо два основни творчески периода (етапа), условно наричани: „ранен”, при който подходът към битието се осъществява откъм времето, респ. времеешката ек-зистенция на Dasein, способно тъкмо поради специфичната си онтологична конституция да се отнася към битието, и „късен”,

при който акцентът е върху езика – „домът на битието”, т.е. езика на изкуството и най-вече този на поезията, чрез който посредством една своеобразна слухова контемплация се долавя битието (в неговата самооткритост спрямо Dasein).

Провеждайки своето задълбочено херменевтично изследване върху „мита за пещерата” в *Платоновото учение за истината*, Мартин Хайдегер заключава, че истината според Платон е възможна само и единствено чрез/откъм идеята, т.е. презентира се откъм идеята, като съ-гласуваност и в кореспондентност с нея. По този начин истината се сублимира в правилност (като адекватация) и по-точно се превръща в едно своеобразно „adequatio intellectus et rei (като идеята тук е самото това res-(rei)-**онтически** референт на истината, т.е. онтизира се самата истина)”, като в случая трансцендентните идеи, като трансцендентен архетипен res, са тези, през които като през парадигма „преминава”, т.е. се медира и се формира (о-формя се като **даден** вид-eidos) самата истина. По този начин според Мартин Хайдегер се оказва, че истината се разбира като правилност и съответствие (adequatio) на дадено нещо с друго нещо, т.е. съответствие на едно онтично нещо с друго онтично. Според Мартин Хайдегер с това се достига и до тъждеството на мислене и битие – началото на метафизиката, положено от Платон (дори още от Парменид – първият, провъзгласил принципа на тъждеството на мислене и битие). Затова при „правилността”, като тип отнесеност накъм битието, в контекста на метафизиката, битието се с-хваща, концептуализира, схематизира мисловно-парадигмално и затова истината става „черта” на мисленето за битието (начина на мислене за него и начина на отнасяне към него), а не на битието (за което и до което би трябвало се отнася мисленето). Вследствие на всичко това битието бива изтълкувано вече като идея, т.е. битието бива субектно (откъм субекта) обективирано, „конституирано”, снето и суспендирано, т.е. заменено с концептуално-идейно разбиране за битие – метафизичен модел и парадигма, а това са именно „идеите” като метафизични конструкти и схеми (концептуални мисловни модели за битието).

Вторият параграф е озаглавен *Същността на истината, истината в изкуството и въпросът за езика (в контекста на късната Хайдеггера философия)*. Идеиният акцент тук е върху това, че за Мартин Хайдегер свободата,

изразявайки се преди всичко в „оставянето-на-съществуващото-да-бъде в себе си”, е именно възможността на откритостта, по отношение на самото съществуващо, респ. отношението на към aletheia/истината като не-скритост, но в единство със запазване на тайната - неразкритостта.

Също така, във връзка с въпроса за истината и по-конкретно истината в изкуството, нека да отбележим, че истината (aletheia – не-скритостта) според Хайдегер е раз-скритостта на битието чрез и през само-отвореността/самооткритостта му към Dasein в засрещането им в езика, осъществяващо се посредством самооткрояването на битието в него (т.е. битието ни заговаря на своя пра-език), затова именно езикът може да се разглежда като “дом на битието”, който трябва да бъде открит чрез слушането, за да се достигне до истината на битието. Затова за Мартин Хайдегер възвръщането към истинския език и възстановяването на способността за “слушане” на този език “на гласа на битието” е първостепенна задача. Този праезик на битието съществува и преди всичко се проявява както в творбите на поетите, така и у другите творци в изкуството и чрез него битието из-говаря себе си в творбите им като в това изговаряне истината се раз-крива. Всъщност при Мартин Хайдегер още в *Битие и време* „езикът е показан като структурен момент (*Existenzial*)” на битието на Dasein, при което той, от една страна, сам по себе си е именно поезия, а, от друга страна, е събитието на битието, т.е. разкриването на битието.

III. ИЗВОДИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО И ПРИНОСНИ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Основни изводи

Хайдегеровата философия е преди всичко *специфична онтология*, за която е характерно това, че 1. въвежда съвсем нов, в сравнение с класическата онтология, категориален апарат – екзистенциалите като своеобразни „категории”, респ. трансцендентални екзистенциални модуси на битието на Dasein; 2. тази онтология по своята същност не е нито субектна (макар и да има известно формално сходство с нея), нито обектна, или есенциалистка, или „актуалистка”, а именно като фундаментална онтология, е екзистенциална онтология, а именно онтология на екзистиращото Dasein, проведена от своя страна, чрез екзистенциална аналитика на самото Dasein, откъм времевостта – като „условие на възможността” на екзистенцията му като самопроектност и трансценденция, респ. „накъм-моженето-да-се-бъде”, а едновременно с това (в по-късната си модификация) е и 3. херменевтична онтология, фундирана върху онтологичното разбиране за езика като „дом на битието”; 4. в тази онтология радикално се поставя въпроса за битието в принципна дистинкция със съществуващото; а именно в тази връзка също така 5. решително се поставя и въпроса за нищото; в контекста на фундаменталната онтология, също така 6. феномените се оказват чисти онтологеме – „само-по-себе-си-показващото-се”, а самото Dasein се оказва субект и обект на самата фундаментална онтология, респ. саморефлексивното Wassein, поставящо въпроса за битието в самоподвъпросността си, бидейки самоподвъпросно в поставеността на въпроса за битието.

Бидейки субект и обект на фундаменталната онтология, Dasein е по своеобразен начин и пред-онтологично, респ. предшествано от собствената си самопроектност и съответно – онтологическа консеквенция на самата нея, респ. следствие на самото себе си, което го прави способно да екзистира-през-нищото-откъм-съществуващото-накъм-битието, респ. да бъде собственото си пред-онтологично „можене-да-се-бъде”. Като екзистенция, респ. самопроектност и трансценденция, Dasein е дори фундирано в нищото, т.е. възможно е (овъзможностено е) откъм нищото, тъй като изначалното време, като своеобразен еквивалент на нищото, се овремевява от Dasein като първично време, респ.

първична и чиста самоафекция на Dasein, включвайки несукцесивното трансцендентално единство на трите времеви модусни екстаза: минало-настояще-бъдеще, явявайки се с това крайното екзистенциално време на самото Dasein, посредством което се осъществява екзистенцията като трансценденция, респ. „накъм-моженето-да-се-бъде”. Веднага в тази връзка трябва да бъде поставен и онтологическият въпрос за интенционализирането на екзистенцията чрез фундаменталния екзистенциал „Sorge” („грижата”), а именно въпросът за проектната несигурност и темпоралната олимпийност на екзистенцията, респ. за онтологическата крайност на Dasein, тъкмо задаваща „интенционалността”, смислеността и ценността на екзистенцията, респ. осмислящата самото „накъм-моженето-да-се-бъде” на Dasein.

Също така, в контекста на херменевтичната онтология, Мартин Хайдегер провежда и онтологическа интерпретация на езика като „дом на битието”, т.е. езикът открива битието, но в случая трябва да се има предвид, че Хайдегер прави не толкова онтология на езика, колкото разглежда самият език като онтология (изначално онтологичен), т.е. самият език, бидейки „дом на битието”, откривайки битието, т.е. бидейки екзистентен накъм битието, същевременно е условието на възможността на самата онтология чрез *въпроса за битието*, поставен от страна на Dasein тъкмо „във”-чрез-откъм езика. Именно затова не езикът е на Dasein (като артефакт), а то е на езика, т.е. Dasein изначално е „положено” в езика, като битие-в-езика, изначално и винаги в езикова ситуация, с което през въпроса за езика се поставя всъщност фундаменталният въпрос за битието от Dasein.

Основни тези:

1. Dasein, бидейки екзистенция изначално е проблематично, а собствената му проблематичност и несигурност го превръщат в екзистираща „грижа”, т.е. Dasein е проблем на самото себе си и ангажирано с битието си - Wasein. Също така, Dasein е разбиращото себе си-то, респ. саморазбиращото се чрез езика.
2. Dasein е винаги отвъдналично и антиномично – винаги себе си онтично и никога себе си онтологично, а именно самоекстатичност, респ. екзистиращата онтологическа екзистентност накъм себе си в накъм-

битието. Тоест Dasein е себе си именно откъм „моженето-да-се-бъде”, перманентно самоотласквайки се от самото себе си.

3. В самопроектността е възможността на битието на Dasein като „вече не” – „още не”, т.е. Dasein ек-зистира като битие-в-трансценденция, посредством вкоренеността на ек-зистенцията му в темпоралността, респ. откъм своето бъдно, с което истинската му актуалност е именно в потенциалността, респ. „моженето-да-се-бъде”. Казано по друг начин: Dasein е онтологически актуално именно като потенциално, а не като налично-фактуално.
4. Dasein, ек-зистирайки, е абсолютно акаузално и постоянно непостоянното („забавящото напред”, респ. изпреварващото самото себе си посредством изначалността на самопроектността си), самоотнасяйки се през самопроектността си откъм нищото, респ. онтологически самоконститутивно като винаги „накъм себе си”, в което се изразява саморефлексивното протичане на битието му в модуса на „моженето-да-се-бъде”.
5. Екзистенцията на Dasein включва и обема в себе си кохерентно основните онтологически релации: битие – нищо – съществуващо – време – събитие – език - истина.
6. Dasein е субект и обект на фундаменталната онтология, тъй като, поставяйки въпроса за битието, поставя въпроса за себе си, а поставяйки въпроса за себе си – поставя въпроса за битието. Но самата възможност на въпросността като такава, респ. „стоенето” в подвъпросност – е възможно преди това именно само посредством („стоенето” в) нищото. Именно затова Dasein е пред-онтологичното основание на онтологичното, респ. на онтологичността като такава.
7. Dasein е изначално положено-в-езика, а езикът е наративът на битието – „домът на битието”. По този начин през езика в поезията и художествената творба, Dasein е причастно към/на битието.

Приносни моменти

1. Прави се опит въз основа на формираното посредством тематичния обхват на работата проблемно поле, контекст и идейна рамка, да се предложи относително комплексна схема за разбиране на Dasein, свързана с възможността за извеждане на относително логически хомогенно и кохерентно понятие (идея/разбиране) за неговата онтологическа същност.

2. Прави се опит да се съгласуват въз основа на езика и неговите изначално онтологически функции *фундаментална онтология* и *херменевтична феноменология – онтология*, като втората се явява своеобразно ново, макар и по-късно, обосноваване на първата, а с това се постига (струва ми се) и относително по-кохерентна и систематична визия за Хайдегеровата философия.

3. В контекста на изследването се прави опит да се създадат и да се работи със схеми, обхващати логически кохерентно в себе си релациите: битие, нищо, съществуващо, събитие, време, с което е възможно в един по-холистичен и относително ситематичен контекст да се обхване сложната и многообразна онтологическа проблематика налична във философията на Мартин Хайдегер, а с това и да ѝ се придаде относително по-кохерентен вид.

4. Проследяват се най-общо основните моменти и акценти в идейното развитие на Хайдегеровата философия, като в някои отношения се прави и компаративен анализ между Хайдегер и други значими философи като Кант, Хусерл и Ницше, с чиито идеи творчеството на Хайдегер е, от една страна, тясно свързано, но, от друга страна, им е донякъде портивопоставено.

IV. СПРАВКА ЗА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. *Трансценденталната феноменология на Едмунд Хусерл като трансцендентална онтология*, в: сп. Философски форум, 1/2007.
2. *Мартин Хайдегер и Кантовият подход към метафизиката*, в: сп. Философски форум, 2004/05.
3. *Метафизиката и въпросът за нищото при Мартин Хайдегер*, в: сп. Известия, Том XIV, София, 2014.